

Winter 2024

Vernieuwde OBN-Kennisagenda voor 2025 tot 2030

Veldwerkplaats trilvenen.
Foto: OBN Natuurkennis

Elke zes jaar maakt OBN Natuurkennis een nieuwe kennisagenda. Hierin staan de belangrijkste thema's bij elkaar waar OBN Natuurkennis aan wil gaan werken. Dit najaar verscheen de Kennisagenda voor de periode 2025-2030. De deskundigenteams, het ministerie van LVN, provincies en beheerders hebben samengewerkt aan het formuleren van de zeven belangrijkste thema's voor deze periode. Voor de partijen was het een moment om na te gaan wat de strategische kennisthema's en grote kennisvragen voor de komende jaren zijn waarvoor kennisontwikkeling het meest dringend gewenst is. Het heeft tot zeven thema's geleid die de komende jaren leidend zijn in de kennisontwikkeling van OBN Natuurkennis.

1 Toekomst van de Nederlandse natuur

Een vraag die steeds pregnanter wordt, is hoe onze natuur er over pakweg 25 jaar uit zal kunnen zien. Onder invloed van klimaatverandering, veranderingen in temperatuur, neerslag en waterstanden schuiven de klimaatzones op. Dat heeft invloed op de Nederlandse biodiversiteit. Zo zien we bijvoorbeeld al dat de bodemcondities in Nederland wezenlijk anders zijn dan enkele decennia geleden. Bestuurlijk wordt opgeroepen om water en bodem sturend te maken bij ruimtelijke keuzes, maar wat betekent dat eigenlijk voor natuurherstel en natuurbeheer? De druk op de beschikbare ruimte is onverminderd groot en lijkt de komende jaren niet te gaan afnemen. Tegelijkertijd veranderen de opvattingen over „natuur“. Door de één wordt dit gezien als een positief teken van realisme, voor de ander is het een zaak van shifting baselines“. Wat is er, in het licht van dit soort ontwikkelingen, mogelijk aan natuurbehoud en -ontwikkeling in Nederland? Wat is er nog „te herstellen“, en wat komt er in de plaats voor wat verdwijnt? Voor veel soorten zal overleven in een dynamisch systeem, zoals rivieruiterwaarden of strandvlaktes ook lastiger worden als de weersextremen toenemen. Maar wat is dan nog wel mogelijk? Aan welke basisvoorwaarden moet een ecosysteem voldoen om duurzaam te kunnen functioneren?

Het is niet de rol voor het OBN om de doelen voor natuur in 2050 te formuleren, maar OBN zal de feitenbasis moeten leveren die andere partijen kunnen gebruiken bij het schetsen van doelen en scenario's en bij de ecologische onderbouwing van keuzes.

2 Verbreding

De laatste jaren verbreedt het (maatschappelijke) gesprek over natuurkwaliteit en -herstel zich naar een breder natuurconcept. Voor een gezonde natuur is namelijk meer nodig dan beleid, beheer en maatregelen in de aangewezen natuurterreinen. Concepten die de laatste jaren aan belang winnen zijn „natuurinclusieve samenleving“ en „basiskwaliteit natuur“. Het OBN richt zich van oudsher op natuurkwaliteit en -herstel in de aangewezen natuurterreinen. Met de komst van het Deskundigenteam Cultuurlandschap is die scope al verbreed en ook vanuit de andere deskundigenteams wordt steeds meer over de grenzen van natuurterreinen heen gekeken. De intentie van OBN Natuurkennis is om ook in onderzoek vaker over de grenzen van de natuurgebieden te kijken. Door die verbreding komt ook een andere doelgroep in beeld voor OBN-kennis, namelijk de beheerders en eigenaren van grond in het landelijk en stedelijk gebied.

De kennis voor deze doelen is deels al aanwezig. Wil je veldleeuweriken, dan moet je minder intensief boeren. Want er is rust nodig voor de vogels zelf, maar ook voldoende voedsel in de vorm van insecten, dus weinig tot geen bodemkerende maatregelen, geen bestrijdingsmiddelen en een lagere maaifrequentie. Basiskwaliteit natuur kan worden samengevat als voldoen aan de vier v's (voedsel, verplaatsing, veiligheid en voortplanting). Alle activiteiten die deze v's bedreigen moeten worden geminimaliseerd. Meer kennis over de mechanismen helpt om maatregelen beter te onderbouwen.

3 Overgangsgebieden

Ook het kennisthema Overgangsgebieden gaat over het verruimen van de blik van het OBN Natuurkennis naar natuur buiten de aangewezen natuurgebieden. OBN Natuurkennis constateerde in 2020 met het Ecologisch assessment al dat natuurherstel binnen de natuurgebieden tegen zijn grenzen aanloopt. Belangrijke maatregelen voor natuurbehoud, herstel en -ontwikkeling moeten op een schaal genomen worden die de grenzen van natuurterreinen overschrijden, of kunnen überhaupt niet plaatsvinden binnen de natuurgebieden zelf. Een mogelijke maatregel hiervoor is het inzetten op de realisatie van overgangsgebieden, grenzend aan natuurgebieden, waar als onderdeel van de natuur- en stikstofaanpak, systeemherstel van de natuur mogelijk gemaakt wordt.

OBN Natuurkennis kan hieraan een bijdrage leveren door bijvoorbeeld:

- De basisinformatie bieden voor landschaps-ecologische systeemanalyses.

Veldwerkplaats op Texel over Ruimte voor zand.
Foto: Geert van Duinhoven

Pimpernelblauwtje (*Macilunea telexis*).
Foto: Saxifraga, Arthur van Dijk.

- Voor verschillende landschapstypen in beeld brengen welke maatregelen en interventies in overgangsgebieden zinvol zijn en hoe die er concreet uit zien.
- Inzichtelijk maken wat het te verwachten effect is van dergelijke maatregelen in de omliggende natuurgebieden (dosis-effectrelaties).
- Een bijdrage leveren aan de Tnetuning van hydrologische modellen vanuit ecologisch perspectief. En het verdiepen van ecohydrologische kennis.
- Onderzoeken welke vormen van landgebruik in overgangsgebieden (in welke mate) bijdragen aan natuurherstel/kwaliteit.

Het is uiteraard de vraag hoe dit thema zich de komende tijd kan ontwikkelen binnen OBN Natuurkennis omdat overgangsgebieden van de politieke en beleidsmatige agenda's zijn gehaald.

Blauwe reiger (*Ardea cinerea*).

4 Drukfactoren

De natuur in Nederland, binnen maar zeker ook buiten natuurgebieden, staat al decennia lang onder druk. Het bereiken van een goede natuurkwaliteit is niet haalbaar als we de drukfactoren niet effectief weten aan te pakken. Het gaat dan natuurlijk om bijvoorbeeld stikstof en verdroging, maar ook om een te veel aan bestrijdingsmiddelen of een te hoge recreatiedruk. Het is weliswaar niets nieuws, maar de urgentie is onverminderd groot. In het verleden is al veel kennis ontwikkeld over een aantal drukfactoren, maar de toepassing van de beschikbare kennis blijft in de praktijk regelmatig achter bij wat nodig is. En over sommige drukfactoren is overigens ook nog steeds te weinig bekend. Dat geldt bijvoorbeeld voor kennis over chemische drukfactoren zoals pesticiden, microplastics en vervuilende stoffen als PFAS. En wellicht moet er ook veel meer kennis komen over lichtvervuiling, geluid en wateroverlast waar veel natuurgebieden, planten en dieren mee te kampen hebben.

Dit leidt tot een aantal belangrijke onderwerpen voor onderzoek:

- Wat zijn de ecologische effecten van drukfactoren waarover we nog relatief weinig weten en hoe kan hierop geïntervenieerd worden?
- Wat zijn de grootste drukfactoren per landschapstype en wat zijn vervolgens de meest effectieve interventies?
- Wat zijn dosis-effectrelaties en welke randvoorwaarden kun je daaruit afleiden voor bijvoorbeeld de chemische belasting van een gebied?
- Wat zijn de langjarige effecten van veelbelovende maatregelen?

Niet voor alle kennislacunes is OBN Natuurkennis de enige of meest voor de hand liggende partij om de ontbrekende kennis te ontwikkelen. Het bepalen van interventies om drukfactoren te verminderen bijvoorbeeld, ligt niet binnen de scope van OBN. Een rol die wél bij OBN hoort, is het signaleren en agenderen van kennislacunes over drukfactoren die van invloed (kunnen) zijn op de natuurkwaliteit in de landschapstypen. Van geval tot geval zal OBN Natuurkennis bekijken of het bij OBN past dan wel welke rol het OBN-netwerk kan vervullen.

5 Habitat-versus soortbescherming

Zowel habitatbescherming als soortenbescherming zijn belangrijke onderdelen van een goed natuurbeleid. In de uitvoeringspraktijk van het beheer kunnen deze echter op gespannen voet met elkaar staan. Beheerders ervaren nogal eens te weinig ruimte om maatwerk in het beheer te leveren omdat ze aanlopen tegen juridische bepalingen en tegenstrijdigheden tussen habitat- en soortbescherming. Beheerders zien de huidige soortenbescherming vaak als rigide en daardoor als onwerkbaar. Het realiseren van natuurkwaliteit vereist in veel gevallen habitatbescherming en -verbetering en daarvoor zijn beheeringrepen noodzakelijk. Deze ingrepen leveren op termijn veel natuurkwaliteit op maar kunnen, al dan niet tijdelijk, ook ten koste gaan van een of meer speciTeke soorten of individuele exemplaren van soorten. In veel gevallen wordt integrale bescherming en verbetering van een habitat ervaren als een meer fundamentele opgave voor het natuurbeheer, dan bescherming van een of enkele speciTeke soorten, laat staan individuele exemplaren. Hoe waardevol deze op zichzelf ook zijn. Vanuit de beheerpraktijk is ruimte gewenst om, goed

onderbouwd, af te kunnen wijken van natuurbeschermingsverboden in de Omgevingswet.

Er spelende volgende kennisvragen en -behoeften die OBN Natuurkennis kan oppakken:

- Wat is nodig om te komen tot integraal beheer van een habitat, in plaats van soortgericht beheer dat is gericht op één speciTeke (gids)soort?
- Welke effecten hebben beheermaatregelen voor habitatbescherming op (beschermde) soorten in een natuurgebied, zowel op het niveau van de populatie als op het niveau van individuele exemplaren?
- Het verkrijgen van inzicht in het locatie-, tijd- en seizoensgebonden gedrag van beschermde soorten in relatie tot de beheeringrepen die regulier in het habitat van die soorten plaatsvinden. Dit om schadelijke effecten zoveel mogelijk te kunnen vermijden door een op soortgedrag en levenscyclus afgestemde beheerplanning.
- Wanneer is een leefgebied voor soorten voldoende robuust om „zonder zorgen“ over achteruitgang van soorten te kunnen beheren?

De conflicten die beheerders ervaren komen overigens vaak voort uit verkeerd geïnterpreteerde feiten, bijvoorbeeld Vogelrichtlijn-doele in een hoogveen. De condities waardoor deze gebieden op de Vogelrichtlijn met een groot aantal broedparen zijn terechtgekomen, stammen vaak uit de periode van een degerend hoogveen. Het is dus van belang om per (mogelijk) conflict goed te weten waarom een conflict (dreigt) op te treden of dat het conflict met meer kennis van de habitats en de soorten oplosbaar is.

6 Klimaatverandering

Dat het klimaat verandert, staat inmiddels niet meer ter discussie. Dat betekent dat soorten en habitats waarschijnlijk zullen gaan verschuiven voor zover ze dat kunnen en anders wellicht verdwijnen. Daar komen nieuwe habitats en soorten voor terug. Nederland wordt misschien natter, soms droger, warmer en misschien ooit met nog strenge winters. Dit heeft effect op soorten die zich soms wel en soms niet kunnen aanpassen. Het is de vraag in hoeverre het beheer aangepast kan worden aan deze nieuwe klimaatomstandigheden zodat toch de doelen, misschien in de vorm van relictpopulaties, gehaald kunnen worden. Of moeten we andere doelen gaan stellen die meer passen bij de nieuwe soortensamenstellingen die we kunnen verwachten? En zo ja, wat is dan het handelingsperspectief voor beheer en beleid?

Dit leidt tot de volgende kennisbehoeften op dit thema:

- Effecten van timing extremen in relatie tot levenscyclus.
- Effecten invasieve soorten:
 - ThermoTele & boreale soorten, ook niet-invasief.
 - Nat versus droogteminnend
- Hoe kom je er van af?
- Responstijd soorten op extremen/veranderingen.

7 Schaal van ruimte en tijd

Bij de uitvoering van beheer en beleid blijkt dat een maatregel misschien wel goed is, maar dat het niet duidelijk is op welke schaal deze moet worden toegepast. Vaak is daarmee ook niet duidelijk hoe groot het effect zal of kan zijn. Ook is niet duidelijk op welke termijn het effect zal optreden en tot hoe lang dat zal duren. Als je het gewenste effect van maatregelen centraal stelt, is de vraag dus niet alleen welke maatregelen effectief zijn (hetgeen vaak in OBN-onderzoeken wordt gedaan). Voor de beheerpraktijk is het dus net zo relevant om te weten op welke schaal je bewezen effectieve maatregelen dan moet gaan inzetten in je terreinen. En voor het beleid is het vaak relevant om te weten op welke termijn een maatregel effectief zal zijn.

Dit vraagt dus om:

- meer fundamenteel langjarig onderzoek
- effectmonitoring na projecteinde
- effectmonitoring ook kunnen loskoppelen van OBN-onderzoek
- het centraal bijhouden data en informatie is belangrijk.

Voor monitoring geldt dat er een duidelijk onderscheid is tussen monitoring van de stand van de natuur (bijvoorbeeld voor Natura 2000-rapportage aan Brussel) en effectmoni-

toring. Het laatste gebeurt veel te weinig en kan onze kennis over tot natuurherstel sterk vergroten. Hier wil OBN Natuurkennis uitdrukkelijk meer op inzetten.

En tot slot...

In de kennisagenda ligt de focus op inhoudelijke thema's en vragen. Maar tijdens het opstellen van de kennisagenda is een groot aantal onderwerpen de revue gepasseerd die weliswaar geen inhoud betreffen, maar wel relevant zijn. Zo doet OBN Natuurkennis een vurig pleidooi om meer geld en aandacht te hebben voor goede monitoring. Pas met het goed volgen van maatregelen, en dat over een lange termijn, is na te gaan wat effectieve maatregelen zijn. Nu nog worden ingrepen in het veld niet of nauwelijks in de tijd gevolgd. De ontwikkelingen op het gebied van data-science gaan razendsnel. Er ontstaan nieuwe technieken en mogelijkheden die ook in het natuurbeheer een toepassing kunnen vinden, zoals het inzetten van satellieten en remote sensing. Het is van belang dat onderzoekers en andere OBN-betrokkenen zich realiseren dat de mogelijkheden snel toenemen en dat het dus belangrijk is om deze nieuwe ontwikkelingen goed te volgen en daar waar mogelijk er gebruik van te maken. De Ecologische autoriteit heeft bij het beoordelen van de natuurdoelanalyses gehamerd op het belang van goede landschapsecologische systeemanalyses. Deze zijn nodig om een systeem goed te doorgronden en op basis daarvan dus ook de juiste maatregelen te nemen voor natuurherstel. In de praktijk gebruiken de opstellers vaak niet de juiste, de meest actuele of de meest relevante informatie. Hier kan dus nog heel veel aan verbeteren. Het OBN zal de komende jaren bij elk afgerond onderzoek beoordelen of er aanknopingspunten zijn om de landschapsecologische systeemanalyses nog beter te maken. ○

Overstromingsvlakte Buitenoij. Foto Remco Versluijs

RAAD EN DAAD

Beleidsmakers en beheerders zitten vaak met kennisvragen waarvan het antwoord niet direct is terug te vinden in een rapport. En dat terwijl collega's en wetenschappers het antwoord vaak wel in hun hoofd hebben of relatief gemakkelijk kunnen formuleren. Voor dit soort vragen hebben we de Raad en Daad-functie in het leven geroepen.

Voor de beantwoording wordt geen nieuw onderzoek uitgezet, maar gebruiken de OBN-deskundigen beschikbare resultaten en ervaringen, die op een nieuwe manier gebundeld worden. In het Uitvoeringsprogramma Natuur zijn extra mogelijkheden voor deze vorm van adviseren, omdat het kortere trajecten mogelijk maakt, die sterk praktisch en probleemoplossend gericht zijn.

- Het advies wordt gepubliceerd zodat ook andere beheerders daarvan kunnen leren.
- Het advies is gratis. De tegenprestatie voor de aanvrager is om de resultaten van het advies breder te delen in bijvoorbeeld een workshop of presentatie.
- Kijk voor eerdere Raad en Daad-adviezen op de website Natuurkennis onder "Beheeradviezen".

Voor het aanvragen van een Raad en Daad advies kunt u contact opnemen met g.vanduinhoven@vbne.nl

OBN Nieuws is een uitgave van de VBNE. Een pdf-versie vindt u op www.natuurkennis.nl.
Redactie: Geert van Duinhoven
Redactie-adres: VBNE, Princenhof Park 7
3972 NG Driebergen, info@vbne.nl
Lay-out: Communicatiebureau De Lynx

samen werken aan natuurherstel